

Een archeologische opgraving op 'De Eeshof' te Tubbergen, gemeente Tubbergen (Ov.)

S.J. Tuinstra

ARC-Rapporten 2004-53

Groningen
9 november 2004
ISSN 1574-6887

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor de archeologische opgraving is de geplande nieuwbouw op 'De Eeshof' te Tubbergen (Ov.). De Woningstichting Tubbergen is van plan daar twee nieuwe woonzorggebouwen te bouwen. Door de realisering van deze nieuwbouwplannen zal het bodemarchief ernstig verstoord raken. Voor het plangebied geldt voor enkele delen een lage en voor andere delen een hoge archeologische verwachtingswaarde (afb. 1).

Een deel van het onderzoeksterrein valt samen met een terrein van hoge archeologische waarde. Het betreft hier het Havezatheterrein 'De Eeshof'. Hier is door het Archaeological Research & Consultancy (ARC bv) op woensdag 17 maart 2004 een inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen uitgevoerd (Blom & Tuinstra 2004). Als resultaat van dit onderzoek werd vermoed dat op een deel van het terrein nog sporen aanwezig waren van de middeleeuwse havezate en de hiertoe behorende gracht. Op basis van deze resultaten is door de Provinciaal Archeoloog van Overijssel, mw. drs. S. Wenting, besloten om op een deel van het terrein een opgraving te laten plaatsvinden en een deel van de sloop van de bestaande bebouwing archeologisch te laten begeleiden. Als eerste vond de opgraving plaats, de archeologische begeleiding zal in een latere fase plaatsvinden.

De opgraving is uitgevoerd op een onbebouwd deel van het terrein waarop een gedeelte van de geplande nieuwbouw zal verrijzen. Door de Woningstichting Tubbergen is aan ARC bv de opdracht gegeven om dit onderzoek uit te voeren. Het onderzoek is uitgevoerd door drs. S.J. Tuinstra (projectleider), drs. J. Vanden Borre (veldtechnicus), dhr. J. Kok en dhr. M. Pieper, (grondwerkers) en vond plaats op 14 en 15 juli 2004.

1.2 Doel van het onderzoek

De provincie Overijssel kent een groot aantal middeleeuwse havezate-terreinen, maar slechts weinigen hiervan zijn (gedeeltelijk) opgegraven. De kennis van deze havezaten is dan ook beperkt. Het hoofddoel van de opgraving was om de aard en omvang van de restanten van de Havezate vast te stellen om zo hopelijk een kennislacune te kunnen opvullen. Hiertoe is een Programma van Eisen (PvE) opgesteld door de provinciaal archeoloog van Overijssel.¹ De volgende vragen zijn hierin opgenomen:

- 1 *Is te bepalen welk deel van de gracht van de havezate in het terrein aanwezig is?*
- 2 *Tot welk deel van de havezate behoren de aangetroffen bouwresten?*
- 3 *Wat is de context/samenhang van hetgeen is gedocumenteerd en opgegraven in het totale beeld van de havezate?*

¹Programma van Eisen Havezate de Eeshof te Tubbergen, opgesteld door mw. drs. S. Wentink op 13-05-2004.

1.3 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein ‘De Eeshof’ ligt ten noordwesten van de kern van Tubbergen (afb. 1).

1.4 Objectgegevens

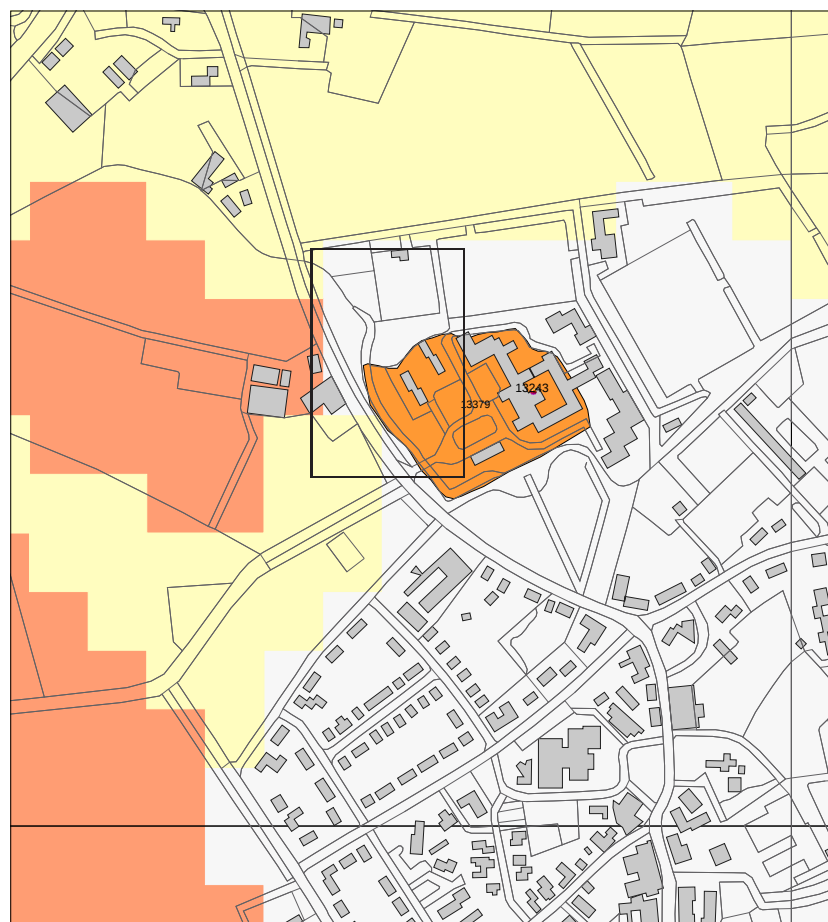
ARC-Projectcode	2004/138
Provincie	Overijssel
Gemeente	Tubbergen
Plaats	Tubbergen
Toponiem	De Eeshof
Kaartblad	28E
Coördinaten	249.700/492.350
Periode	Middeleeuwen
Type object	Havezathe
Type bodem	Zand
Geomorfologie	Dekzand

1.5 Werkwijze

Het onderzoek is uitgevoerd conform de eisen en normen zoals gesteld in de Kwaliteitsnorm voor de Nederlandse Archeologie 2.0 (LS01 t/m LS05 en VS03), opgesteld door het ministerie van OC&W. Om de vraagstellingen te kunnen beantwoorden is op het onderzoeksterrein een werkput aangelegd van 15×20 m. Gezien de waarschijnlijkheid dat hier slechts sprake was van één archeologische periode, is slechts één vlak aangelegd. De ligging van de werkput is weergegeven in afb. 2. Deze put is ten opzichte van het oorspronkelijke plan circa 4 m naar het zuiden verschoven, daar anders een trottoir had moeten worden weggegraven wat toegang geeft tot de nog in gebruik zijnde bejaardenwoningen. Dit is aangepast in overleg met de Provincial Archeoloog

Het vlak is aangelegd bij het bereiken van het de zandondergrond, circa 0,90 m onder het maaiveld, op gemiddeld 18,75 m +NAP. Een strook van circa 2,5 m breed aan de oostzijde van de put is niet verder verdiept dan circa 50 cm onder het maaiveld (19,15 m +NAP), daar hier een gasleiding door het terrein bleek te lopen. Deze gasleiding bevond zich op enige meters naast de locatie die was gemeld door het Kabels en Leidingen Informatie Centrum (KLIC). Een oude rioolbuis, die diagonaal in de werkput bleek te lopen, is voorzichtig vrijgelegd, daar niemand met zekerheid kon vertellen of deze al dan niet nog in gebruik was.

De werkput is uitgegraven met een bandenkraan met een 2 m brede graafbak. Tijdens het aanleggen van het vlak zijn de vondsten per segment van 5×5 m verzameld. Het vlak is waar nodig handmatig geschaafd. Op het vlak zijn de vondsten per spoor verzameld, waarbij gebruik is gemaakt van een metaaldetector. De hoogtes van de vlakken en grondsporen zijn bepaald ten opzichte van het NAP. Bij de digitale gegevensverwerking is gebruik gemaakt van Dig-it. De vlak- en profieltekeningen zijn gedigitaliseerd met behulp van Mapinfo.

Legenda

- TOP10 ((c)TDN)
- WAARNEMINGEN
- HUIZEN
- GRID_1KM
- MONUMENTEN**
 - archeologische betekenis
 - archeologische waarde
 - zeer hoge arch waarde, beschermd
 - hoge archeologische waarde
 - zeer hoge archeologische waarde
- PROVINCIES
- IKAW**
 - zeer lage trefkans
 - lage trefkans
 - middelhoge trefkans
 - hoge trefkans
 - lage trefkans (water)
 - middelhoge trefkans (water)
 - hoge trefkans (water)
 - water
 - niet gekarteerd

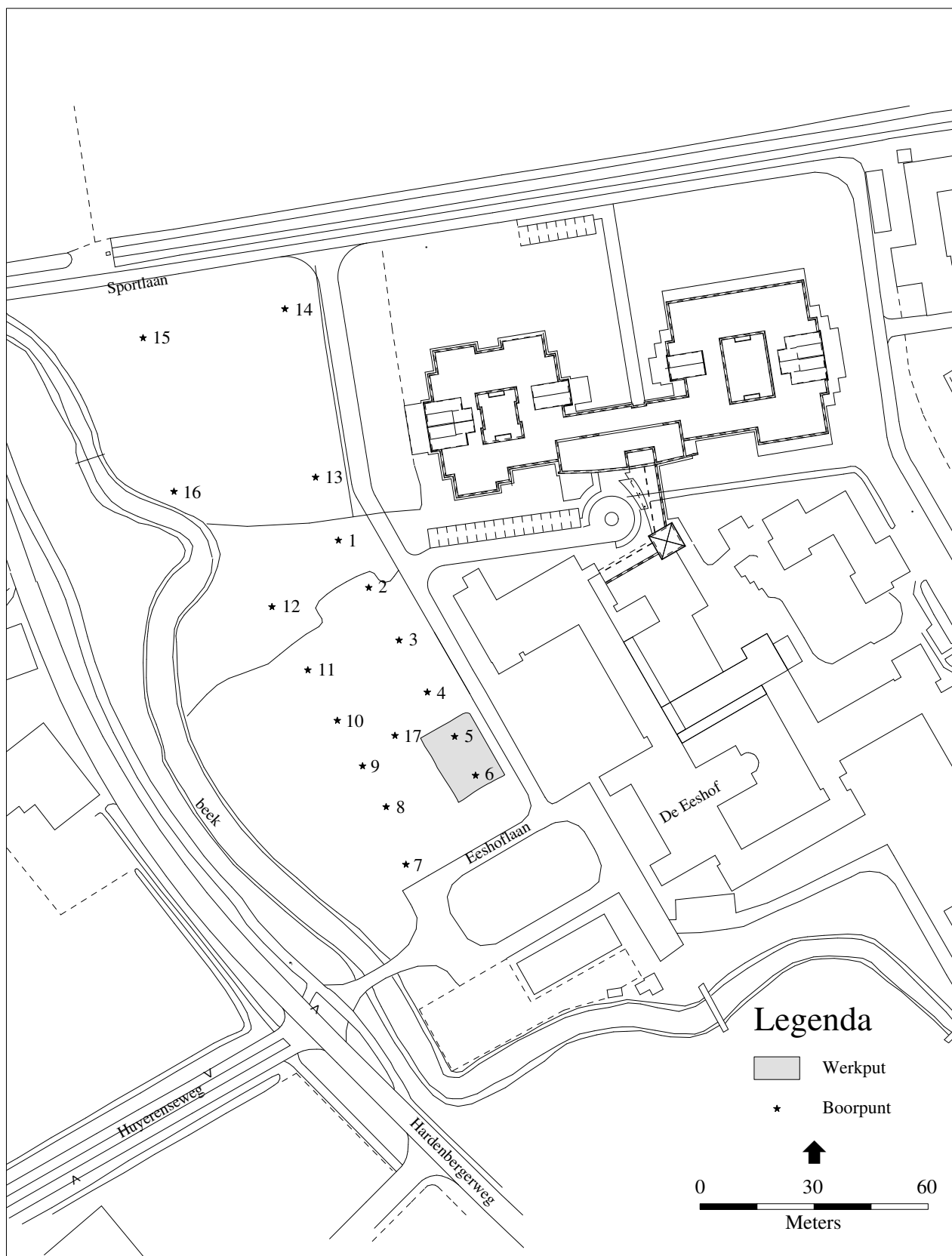
0 100 m

ROB
ArchisII

Afbeelding 1 De ligging van het onderzoeksgebied, binnen het rechthoekige kader. Bron: Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek/Archis II, 24 maart 2004.

Afbeelding 2 De locatie van de opgravingsput. De sterretjes geven de boorpunten van het IVO weer. Kaart: B. Schomaker.

2 Resultaten

2.1 Bureauonderzoek en geo-archeologische context

De archeologische verwachting van het onderzoeksterrein is volgens de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW 2e generatie) voor een gedeelte laag en voor een ander gedeelte hoog. Het deel met een hoge archeologische waarde betreft het Havezatesterrein van 'De Eeshof'. De monumentcode van 'De Eeshof' is: 28E-002 (13379).

De oudste vermelding van de Havezate dateert uit 1316. Rond 1582 werd het huis vernield. In de 17e eeuw werden de resten als schuilkerk gebruikt, waarna het in 1719 werd herbouwd. In de 19e eeuw vonden er enkele uitbreidingen plaats, waarna in 1940 een bouwhuis werd afgebroken. In 1962 tenslotte, werd het sterk vervallen huis gerestaureerd en aangepast aan de nieuwe functie als bejaardentehuis.

Het centrale systeem van archeologische waarnemingen in Nederland (Archis) is, voorafgaand aan het eerder uitgevoerde booronderzoek, geraadpleegd. Dit leverde in de directe omgeving van het onderzoeksgebied geen meldingen op.

2.2 Sporen

Meteen bij de aanleg van het opgravingsvlak, bleek al dat in ieder geval een deel van het te onderzoeken terrein zwaar verstoord was. Weliswaar werd laatmiddeleeuws vondstmateriaal aangetroffen, maar dit was vermengd met allerlei recente zaken. De bodem bleek behoorlijk door elkaar te zijn gewoeld. Tijdens het verder verdiepen van het vlak werd duidelijk dat hier in de moderne tijd op grote schaal bodemingrepen hadden plaatsgevonden. Op circa 90 cm beneden het maaiveld bleek de werkput nog steeds voor het grootste gedeelte verstoord. Alleen de bodem in de noordwesthoek van de put was op deze diepte nog intact. Op het vlak is met behulp van boringen de resterende dikte van het verstoorde pakket opgemeten. De diepte van de intacte zandbodem varieerde van 1,25 tot 2 m beneden het maaiveld. Het opgeboorde en verstoorde pakket was uniform van karakter en bevatte steeds baksteenspikkels.

Het opgravingssterrein is zeker 1 tot 2 m onder het maaiveld (18,65 m +NAP tot 17,65 m +NAP) vergraven en later weer geëgaliseerd en mogelijk opgehoogd (afb. 3). De afdrukken van een getande draglinebak waren in het vlak nog duidelijk zichtbaar. Nog sprekender was de vondst van een aantal nog *in situ* liggende rijplaten op circa 0,80 m onder het maaiveld (afb. 4). Deze platen zijn van een type dat in en vlak na de Tweede Wereldoorlog veel gebruikt werd.

Uiteindelijk bleek alleen de noordwesthoek van de werkput archeologische grondsporen op te leveren (afb. 6). Hier werd in de zandondergrond het spoor van een sloot of greppel aangetroffen en een paalgat (afb. 5). Andere grondsporen bestaan uit een kuil en diverse vlekken. Vondstmateriaal hebben deze sporen helaas niet opgeleverd, alhoewel de greppel geheel is doorgespit. De greppel werd doorsneden door een recentere, 19e- of 20e-eeuwse kuil, en is dus ouder. In de zuidwestelijke hoek van het vlak bevonden zich ook nog enkele sporen, maar deze bleken niet ouder dan 19e-eeuws te zijn. De 19e-eeuwse datering van de sporen

Afbeelding 3 Het pakket verstoorde grond – de bruingrijze laag onder de bouwvoor – in de noordwesthoek van de opgravingsput. Foto: S.J. Tuinstra.

Afbeelding 4 Een deel van de opgegraven recente rijplaten. Foto: S.J. Tuinstra.

Afbeelding 5 Coupe van het paalspoor. Foto: S.J. Tuinstra.

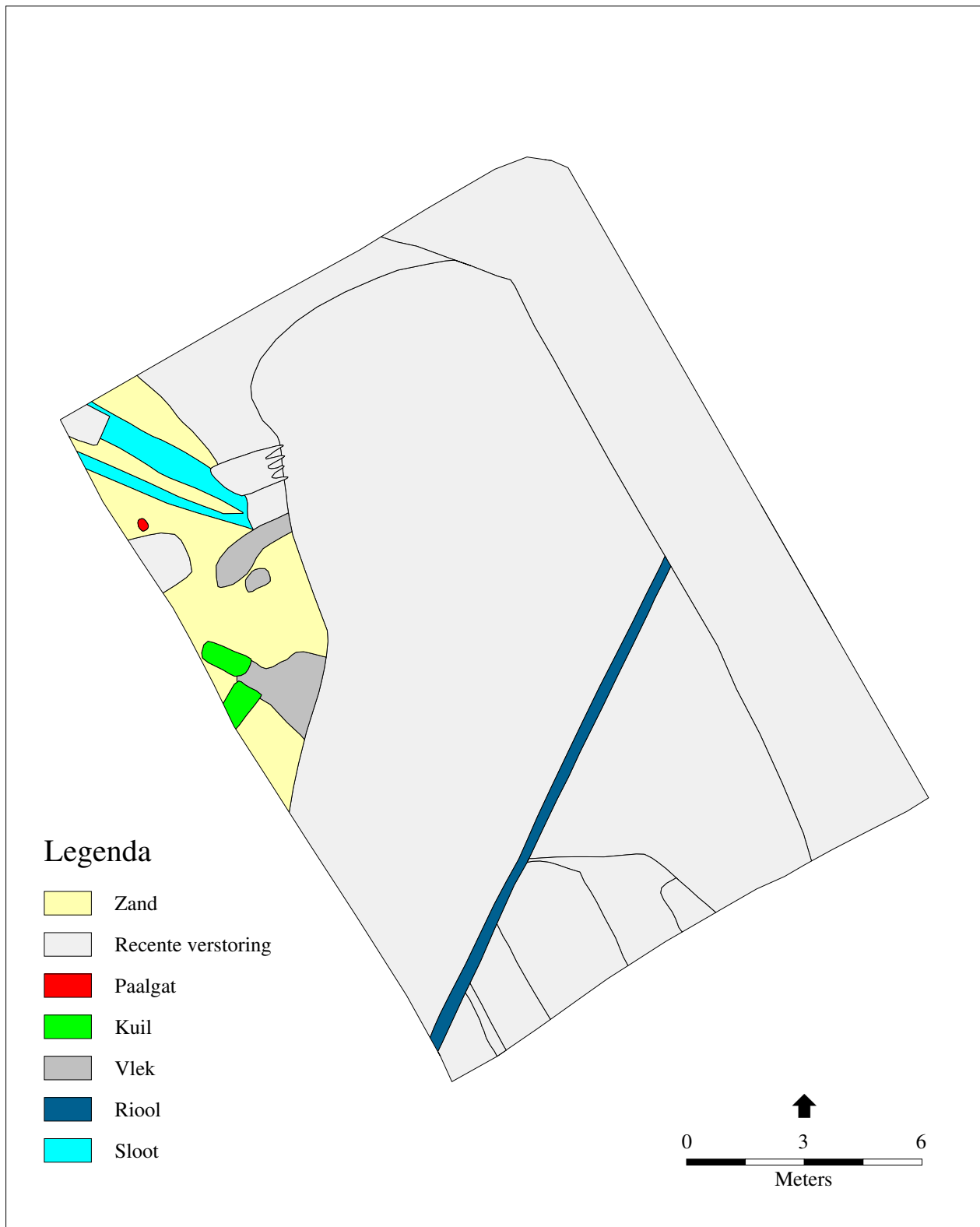
baseert zich op het aardewerk, dat veelal in de Nieuwe Tijd geplaatst kan worden. Er bevindt zich onder dit aardewerk echter geen zeer recent materiaal. De kuil bevatte geen aardewerk maar wel baksteenfragmenten en was voorts gevuld met dezelfde grijsbruine, losse grond als in de verstoorde zone.

2.3 Vondsten

Tijdens het archeologische onderzoek is een aantal vondsten aangetroffen waaronder bouwmetaal, bot en aardewerk (tabel 1). Helaas zijn alle vondsten gedaan in geroerde grond, waar zich ook veel modern materiaal bevond, waaronder medicijnflesjes, bierflesjes, pvc, koperdraad etc.

Het weinige botmateriaal representeert waarschijnlijk slachtafval. Het aangetroffen metaal bestaat voornamelijk uit spijkers, betonijzer en dergelijke, nagenoeg allemaal van moderne oorsprong. Het bouwmetaal is fragmentarisch en stamt uit de Nieuwe Tijd. Het betreft baksteen, cement, beton en tegels. Kloostermoppen of bakstenen met een middeleeuws baksel zijn niet aangetroffen.

Het aardewerk stamt voor het grootste deel uit de Nieuwe Tijd; daarnaast is er ook een kleine component laatmiddeleeuws materiaal. Tussen het aardewerk bevinden zich echter ook vier oudere scherven. Eén hiervan, een roodbakkend randfragment, dateert uit de Romeinse Tijd en is afkomstig van een ruwwandige kookpot met een hartvormig profiel (Brunsting 1937, type 3A; Stuart 1963, type 203), een type dat voorkomt vanaf het midden van de 2e eeuw tot in de 4e eeuw n. Chr. De andere drie scherven zijn afkomstig van grijsbakkend aardewerk en stammen hoogstwaarschijnlijk uit de Laat-Romeinse Tijd. Alle vondsten zijn aangetroffen in de verstoorde zone en zijn dus contextloos.

Afbeelding 6 Overzicht van de aangetroffen grondsporen. Kaart: B. Schomaker.

vondstnummer	inhoud	aantal	gewicht
04TESV000001	glas	2	920,1
04TESV000001	aardewerk	41	980,3
04TESV000001	bouwmateriaal	2	4500,0
04TESV000001	metaal	2	796,7
04TESV000001	onbekend	1	8,2
04TESV000002	metaal	1	20,8
04TESV000003	aardewerk	33	834,7
04TESV000004	aardewerk	1	19,9

Tabel 1 Aantallen en gewichten van de aangetroffen vondsten per vondstnummer.

3 Conclusies

In onderstaande paragrafen wordt een antwoord gegeven op de vragen zoals deze in het PvE zijn verwoord.

- 1 *Is te bepalen welk deel van de gracht van de havezate in het terrein aanwezig is?*

Deze vraag is op dit moment nog niet te beantwoorden omdat het gedeelte van het terrein waarin de gracht wordt vermoed, niet binnen het nu opgegraven deel valt. Overtuigende resten van de gracht van de havezate zijn in het nu opgegraven gedeelte van het terrein in ieder geval niet aangetroffen. Wellicht komen tijdens de nog uit te voeren archeologische begeleiding, duidelijke sporen van de gracht tevoorschijn.

- 2 *Tot welk deel van de havezate behoren de aangetroffen bouwresten?*

Gezien het vondstmateriaal van zowel bouwpuin als aardewerk, mag met enige voorzichtigheid worden geconcludeerd dat hier een structuur heeft bestaan, voorafgaand aan de nog bestaande bebouwing. Door de aanwezigheid van een component laatmiddeleeuws materiaal, bestaat de mogelijkheid dat het hier gaat om een structuur die dateert van vóór de verwoesting van de Havezate in 1582 en wellicht al in de Late Middeleeuwen is gebouwd. De versterking is echter zodanig groot, dat hierover niets met zekerheid gezegd kan worden. De vraag om welk deel van de havezate het hier gaat, kan daarom niet worden beantwoord.

- 3 *Wat is de context/samenhang van hetgeen is gedocumenteerd en opgegraven in het totale beeld van de havezate?*

Het opgegraven terrein levert geen goed beeld op van de vroegere havezate. Men kan uit de huidige resultaten eigenlijk alleen maar een beeld afleiden van de latere (sloop)activiteiten. De sporen van de mogelijk laatmiddeleeuwse structuur zijn in de moderne tijd goeddeels vergraven. Deze versterkingen kunnen te maken hebben met de sloop van een uit 1719 daterende schuur. Dit was een schuur die vergelijkbaar is met de schuur die tegenwoordig nog op het zuidelijke deel van het terrein staat. Ook het herstellen van 'De Eeshof' in 1962, kunnen bodemversterkingen teweeg hebben gebracht. Wellicht is men bij de sloop van de schuur en herinrichting van het terrein nogal rigoreus te werk gegaan en heeft men ook meteen alle nog in de ondergrond aanwezige vroegere restanten opgeruimd, zodat met een schone lei

kon worden begonnen.

De vondst van het Laat-Romeinse aardewerk was niet verwacht, en is helaas ook niet te duiden. De mogelijkheid bestaat dat er onder de havezate nog sporen aanwezig zijn van een Inheems-Romeinse vindplaats, die dan met de egalisatiewerkzaamheden eveneens is aangetast. Er bestaat echter ook een mogelijkheid dat het terrein tijdens de werkzaamheden met grond van elders is opgehoogd. Met deze grond zouden dan de Laat-Romeinse scherven zijn aangevoerd. De datering van de overgrote meerderheid van het vondstmateriaal is echter in overeenstemming met de historische feiten betreffende de havezate. Het is daarom onwaarschijnlijk dat al het vondstmateriaal van elders is aangevoerd. Helaas zijn bijna alle vondsten contextloos. Het is daarom niet mogelijk om met behulp van het vondstmateriaal de archeologische betekenis van het terrein te kunnen duiden.

Het is evenmin te zeggen in hoeverre indertijd het terrein van de havezate is vergraven. Als echter de nu gevonden vergravingen primair een gevolg zijn van het slopen van de noordelijke schuur, en niet van een totale herinrichting van het terrein, bestaat er een kans dat elders op het terrein nog wel ongestoorde sporen aanwezig zijn. In ieder geval lijkt ten westen van de nu onderzochte werkput, nog een intacte archeologische laag aanwezig te zijn. De sporen van een greppel en een paalgat in de noordoosthoek van de opgravingsput wijzen hier eveneens op. Helaas zijn de grondsporen niet dateerbaar, maar aangenomen mag worden dat ze tot een oudere (Laat-Romeinse?) terreininrichting behoren. In dit deel van het terrein zullen echter ten behoeve van de nieuwbouw geen diepe bodemingrepen plaatsvinden. Eventuele archeologische resten zullen daarom gespaard blijven.

4 Aanbeveling

Met de behaalde resultaten van de huidige opgraving, kunnen de onderzoeksvragen zoals deze in het PvE zijn verwoord, niet worden beantwoord. Het onderzochte terrein is helaas te zeer verstoord om archeologisch bruikbare gegevens op te kunnen leveren'. Gezien de reële mogelijkheid dat andere delen van het plangebied minder verstoord zijn, is het echter aan te bevelen om de voorgestelde bouwbegeleiding bij de sloop van de nu nog aanwezige bejaardenwoningen doorgang te laten vinden. Zeker het feit dat hier mogelijk een Laat-Romeinse vindplaats kan worden aangetroffen, maakt het doen van archeologische waarnemingen tijdens toekomstige werkzaamheden op het terrein zeer wenselijk. Alle verdere besluitvorming dien-aangaande dient echter plaats te vinden in overleg met de Provinciaal Archeoloog van de provincie Overijssel.²

²Mw. drs. S. Wentink, tel: 038-4213257 (algemeen nummer).

Literatuur

- Blom, M.C. & S.J. Tuinstra, 2004. *Een archeologisch inventariserend veldonderzoek (IVO) door middel van boringen op de Eeshof te Tubbergen, gemeente Tubbergen (Ov.)*. Groningen (ARC-Rapporten 2004-18).
- Brunsting, H., 1937. *Het grafveld onder Hees bij Nijmegen: een bijdrage tot de kennis van Ulpia Noviomagus*. Universiteit van Amsterdam (diss.).
- Stuart, P.J.J., 1963. *Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen*. Katholieke Universiteit Nijmegen (diss.).